

Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku a jeho generální rekonstrukce

Dalibor Halátek

Bývalý klášter augustiniánů kanovníků ve Fulneku založil Beneš z Kravař roku 1389 při kostele sv. Filipa a Jakuba. Nedávné dendrochronologické datování (zjištění Mgr. Lucie Augustinkové, Ph.D., při zpracování SHP objektu v roce 2015) zazděného kuláče lešení potvrzuje informaci o tom, že klášterní budovy byly hned i vystavěny. Zásadní přestavba areálu a především kostela byla realizována po roce 1750. Byla dokončena po deseti letech, kdy byl chrám vysvěcen. Budova kostela a přilehlých prostor je dochována v barokní podobě doposud, klášter byl zrušen Josefem II. v roce 1784 a následovalo několik dílčích adaptací, jež částečně setřely jeho středověký původ.

Rekonstrukce celého areálu se plánovala již poměrně dlouhou dobu, poslední zásadnější rekonstrukce probíhala v průběhu 70. a 80. let 20. století. Nutno říci, že započetí akce obnovy předcházela pečlivá projektová příprava. Díky dobrému zaměření a plánům od architekta Antonína Řehulky z opavské architektonické kanceláře IDEA byly všechny nutné změny a nálezy snadno dokumentovatelné a daly se ihned zakreslit do příslušných plánů. Poprvé se uvedené potvrdilo na fasádě, jež se čistila od nánosů nátěrů a staleté špíny a v hloubkách se začaly nacházet zlomky starší barevnosti fasády. Zda takto kostel opravdu vypadal bezprostředně po jeho dokončení, nevíme, ale podle zdokumentovaných nálezů byla navržena nová barevnost fasád. O tom, jaký v minulosti měli architekti cit pro barvy a jejich účinek, se dnes může přesvědčit každý, kdo se ocitne před kostelem. Fasádu však netvoří jen natřená omítka, ale i spousta dalších

Obr. 1. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, pohled od náměstí, foto: R. Polášek, 2021

Obr. 2. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, pohled od náměstí, foto: R. Polášek, 2021

detailů, o něž se postarali restaurátoři Jakub Gajda a Martin Bocek. Sochařská výzdoba průčelí byla prací Jakuba Gajdy. Sochy v nikách byly pečlivě očištěny, zpevněny a doplněny, náročnější to bylo s dvojicí andělů na takřka samém vrcholu fasády a kartuší s motivem Nejsvětější Trojice nad vchodem do kostela. Jejich umístění pod římsou si vybralo svou daň a kámen byl v havarijním stavu. Sochy ještě nakonec zachránit šlo, ale kartuš se již na fasádu vrátit nemohla. Podle dochovaných zlomků kartuše vytesal kopii sochař Jan Šnéberger a originál doplnil a zrestauroval pro uložení v interiéru Jakub Gajda. Kamenný materiál dvojice andělů musel být pečlivě zpevněn a následně stažen systémem nerezových trnů, jež podřídí kamenný materiál i do budoucna. Po pečlivém vytmelení a barevných retuších byl povrch kamene hydrofobizován pro lepší odolnost před atmosférickou vlhkostí. Aby na sochy dále nescapávala voda z římsy, bylo klem-píří protaženo oplechování tak, aby sochy ochránilo před srážkami, jež po desítky let rozrušovaly povrch soch. Restaurátor Martin Bocek pak obnovoval architektonické prvky fasády, především dva monumentální pilíře, jež jsou dominantou celé fasády. Dále pak restauroval i celou hlavní římsu, jež, jak se ukázalo, je také celá z kamene, stejně jako hlavice a další prvky fasády. Nemalým překvapením byl materiál, z něhož jsou vyrobeny velké vázy na samotném vrcholku fasády. Obě vázy jsou odlitky z litiny a každá z nich může vážit k jedné tuně. Skvělou práci na nich odvedl restaurátor Ilja Běhal, který svařil praskliny na vrcholových dílech a v rekordním čase nechal odlít chybějící díly květinových závěsů, jejichž části se na jedné z váz naštěstí dochovaly. Ilja Běhal pak restauroval i mříže celé fasády, kdy pro jedno okno u kaple sv. Josefa vytvořil kopii velké barokní mříže s monogramem jména JOSEF, jež na kapli chyběla od konce 2. světové války.

Práce zvenčí na kostele se neomezily jen na očištění, nátěr a restaurování čelní fasády, ale velké množství práce bylo odvedeno i na zbývajících částech fasád. Martin Bocek očistil, dotmelil a vyspároval celý vysoký kamenný sokl po obvodu kostela, stejnou práci odvedl i na okenních ostěních, portálech a také na studni. Jakub Gajda pečlivě zrestauroval cenné renesanční náhrobníky na venkovní, východní stěně presbytáře. Okna i dveře byly pečlivě repasovány v dílně Jaroslava Jakubka v intenzivní spolupráci s Truhlářstvím Stískal. Části oken a dveří byly doplněny, nátěry odstraněny, doplněno

Obr. 3. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, pohled na malovaný strop, foto: R. Polášek, 2021

Obr. 4. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, interiér kostela, foto: G. Čočková, 2021

Obr. 5. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, obnovená kaple sv. Josefa, foto: G. Čočková, 2021

bylo také kování, obnoveny jejich povrchové úpravy, vyrobeny kličky, panty, nárožníky a další části, byl proveden nátěr dle nalezených původních vrstev odhalených ve zlomcích restaurátorským průzkumem.

Práce provedené na vnější části budovy jsou vždy nejvíce patrné, ale „velké věci“ se děly také uvnitř kostela. Součástí rekonstrukce byly nové rozvody elektřiny, neboť staré byly již daleko za hranicí životnosti a kompletní výměna byla nezbytná. Pečlivě diskutované trasy svazků kabelů byly sekány do omítek až po provedení restaurátorských průzkumů, aby nedošlo k nevratným škodám na třeba již zapomenuté a zalíbené barokní či ještě starší malbě či kresbě. A při restaurátorském průzkumu Filipa Menzela skutečně došlo k tomu, že v křížové chodbě vedle kostela byl v jedné ze sond nalezen fragment postavy ukřižovaného Krista, na první pohled středověkého stáří. Díky velkému pochopení investora a zisku finanční dotace města Fulneka, Ministerstva kultury a Moravskoslezského kraje mohlo být přistoupeno k velkorysému odkryvu všech ploch omítek a kamenných prvků v gotické křížové chodbě. Restaurátor Filip Menzel se svými spolupracovníky pak centimetr po centimetru pečlivě odkrývali sebemenší zlomky omítek a nátěrů ze dvou fází gotické podoby křížové chodby. Místo se sondou s Ukřižovaným skutečně skrývalo celou scénu i s truchlícím sv. Janem, Pannou Marií a poletujícími dvěma anděly s kalichy, které pomáhají datovat dobu jejich vzniku přibližně do poloviny 15. století. Ve vrcholech kleneb pak zůstaly zlomky vegetabilních dekorací s výraznými tóny rumělek a na dekorativních svornících Jakub Gajda obnovil barevné polychromie.

K největšímu objevu došlo až v poslední části chodby přiléhající přímo ke kostelu. Za vchodem do chodby byly v jednotlivých kápích kleneb nalezeny erby významných donátorů kláštera, možná přímo zakladatelů. Na klenbě se tak odhalily erby opavských a ratibořských vévodů, pánů z Kravař a třeba i pánů z Kunštátu a pánů z Hradce. Erby nejvýznamnějších rodů té doby na jednom místě jsou skutečnou raritou a vzbudily nemalý zájem odborné veřejnosti.

Z dalších zlomků nalezených při restaurátorském odkryvu zmiňme ještě čtveřici andělských postav na místě původního vchodu do kostela, z něhož se doposud dochoval gotický složitě profilovaný portál. Na jeho povrchu se při restaurování Jakubem Gajdou podařilo zachránit zlomky pestré polychromie skryté pod vrstvou

Obr. 6. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, ambit po restaurování, foto: G. Čočková, 2021

cementového pačoku. Gotická okna křížové chodby byla očištěna od cementových vysprávek a nepůvodních omítek. Jejich kamenná ostění pečlivě zrestauroval Martin Bocek. Do jediného okna se zachovanou plaménkovou kružbou vrátil dva kamenné, profilované pruty, jež okno původně členily. Po repasi kovových výplní oken nebyly vráceny nepůvodní, dekorativní reliéfní skla, ale nové čiré tabulky z válcovaného skla. V rajském dvoře, rozbitém z důvodu rekonstrukce kanalizace, byly pečlivě obnoveny omítky i kamenné ostění oken a především byla obnovena štetová valounková dlažba s dekorativní křížovou vazbou. Na podlaze křížové chodby byla doplněna, očištěna a přeštetěna dekorativní historizující teracová dlažba, jež byla nalezena pod vrstvou překližkové podlahy také v sakristii.

V přilehlých prostorech přízemí kláštera bylo vytvořeno zázemí pro kostel a budoucí návštěvníky. Na klenbách byly restaurátorským průzkumem odhaleny dekorativní šablonové výmalby. I ty byly na stropy po nutných opravách a přeštukování provedeny v pečlivých rekonstrukcích.

Restaurátor Filip Menzel provedl i průzkum v sakristii. Díky němu se podařilo nalézt starší podobu výmalby jednotlivých štukových prvků rokokového stáří. Vzhledem k jejich poměrně dobrému stavu se nemuselo přistoupit k restaurování. Martin Bocek restauroval portály vstupních dveří, kde odhalil původní olejový nátěr napodobující mramorování.

Uvnitř kostela si návštěvník na první pohled mnoha změn ani nevšimne, což je vzhledem k významu a kvalitě interiéru kostela Nejsvětější Trojice dobře. Stovky metrů nově rozvedené elektroinstalace jsou schovány pod pečlivě provedenými tmely, štukováním a následným nátěrem. Pískovcové sokly byly očištěny a doplněny. Schod před svatozátkem se rozšířil a byl doplněn kamennou mozaikou shodné barevnosti jako před oltářem, přičemž byl ve struktuře mozaiky ponechán i původní stupeň. Šachovnicová podlaha celého kostela byla očištěna od nánosů spárovacích hmot, část ploch byla doplněna novými dlaždicemi, a to jak z pískovce, tak i z břidlice. Aby nebyla podlaha zbytečně poškozena, byly nové rozvody elektřiny pro vytápění lavic vedeny po stropě kryty nacházející se pod celým prostorem kostela. Schodnice před oltářem a kostelní lavice byly složitě restaurovány v dílně Jaroslava Jakubka z Hrabové.

Pečlivou opravou prošly také dřívě nepřístupné prostory v sousedství kaple sv. Josefa. V samotné kapli byl doplněn umělý mramor v soklové části na celé oltářní stěně. V přízemí vedlejší místnosti zrestauroval Jakub Gajda pamětní desku s erbem pánů z Vrbna. Původní břidlicová podlaha byla pečlivě doplněna tak, aby vynikla struktura

Obr. 7. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, objevená malba Ukřižování, foto: G. Čočková, 2021

Obr. 8. Kostel Nejsvětější Trojice ve Fulneku, erbovní galerie v ambitu, foto: G. Čočková, 2021

a změna kladení i materiálu dvou fází podlahy. Obdobně se pracovalo na dřevěné podlaze v patře, kde byly vyměněny pouze desky silně napadené dřevokazným hmyzem, jež nebylo možné zachránit. Ostatní byly napuštěny a dále plní svou funkci. Také dřevěné obložení schodiště na balkón kostela bylo konzervováno, včetně zlomků vápenných nátěrů. Na obloucích balkónů do kaple sv. Josefa byly obnoveny stříkané dekorativní malby s jemně naznačeným dekorem las v kameni, jež dobře navazují na umělé mramory kaple. Kouzelným detailem pak je točité schodiště vedoucí z přízemí k varhanám, na němž byly zachovány sešlapané stupně i cihly jako upomínka na generace chrámových sborů a hráčů, kteří museli tuto cestu nesčetněkrát vykonat. V těchto místech mírně kazí dojem z odvedené práce množství nezbytných ukazatelů únikových východů, jež jsou nutným zlem za zpřístupnění těchto prostor, a tím pádem i dodržením požárních a dalších předpisů a norem.

Samostatnou kapitolou je obnova krovu celého kostela. Výměny jednotlivých prvků byly pečlivě zvažovány a posuzovány a každý nový prvek byl takřka dokonalou kopií vyměňovaného. K podstatným změnám krovové konstrukce došlo pouze u krovu kaple sv. Josefa, kde od samotné výstavby docházelo k opakovaným problémům, zatékání a opravám konstrukce. Realizovány byly poměrně rozsáhlé výměny a lehká změna konstrukce tak, aby nemusela být ztížena vnitřním táhlem, jak bylo zamýšleno v již schválené dokumentaci. Po mnoha debatách se dospělo k uvedenému řešení a nemusíme se tak v kapli sv. Josefa dívat na Satlerovu fresku přes táhlo. Měděná střecha se realizovala dle dělení z poslední obnovy střechy. Milým zjištěním byl vzkaz budoucím generacím z poslední obnovy v roce 1988.

Generální obnova kostela Nejsvětější Trojice proběhla úspěšně, díky nasazení a porozumění všech zúčastněných se podařilo dílo, na něž můžeme být hrdí. Množství nových objevů, stejně jako množství uchovaných detailů a materiálů, dělá z kostela Nejsvětější Trojice ve Fulneku s přilehlým klášterem jednu z nejvýznamnějších památek Moravskoslezského kraje s významným nadregionálním přesahem.